

EUSKAL AZTARNAK

VII.- ITXAS-ERTZEKO KAIAK

BURDIGALA

—Zer zan Burdigala?

—Novempopulania'ko Uri nagusia (Metropolis) Eauze izan arren, benetako Metropolis, bai ipar-alderuntz Loira ibaiararte eta bai ego-alderuntz Pirene-mendararte, Burdigala zan. Eta nagusitasun ori bi alde auetatik artzen du: Narbona'tik datorkion bide zabalaretik bat, eta itxas-ertzak, Garona ibaitik aurrera, ematen diona, bigarrena.

—Orduan, antxiñako Burdigala, oraingo Burdeos degu.

—Burdeos'etik beera or dago, Adur ibaiean, Baiona, garai artako Lapurdum, Erroma'ko gudarostearen egoitza. Onek artzen zuan Burdeos'en sortutako mogimentuaren lenengo olatua. Onen inguruan zeuden Miarritze eta Getari (emen topa dituzte erromatarren salazoi eta eskabexelantegiak); Loitzun eta Endaia, Asturiaga ere bai Bidasoa ibaieren irteeran; andik Pasai eta Donosti; berriro Getari; Deva (Tritium Tuboricum), Artibai-Ondarru, Lea-Lekeitio, Oka-Gernika-Forua... eta azkenik Nervion-Bilbao-Flaviobriga. Andik aurrera Kastro-Urdiales eta abar.

—Erri guzti oietan daude erromatarren aztarnak?

— Bai; Deba'n ez.

Baña, Pomponio Mela idazleak onela dio (bere De Situ Orbis Lib. III Cap. Y): "Deva Tritium Tuboricum attingit" = "Deva ibaiak Tritium Tuboricum ikutzen du"... Idazle guziek esaten dute Tritium ori Astigarribia'n zegoela; zergaitik an dagoen ez du iñork agertzen. An ez dago meatzik (ez zillarrik ez burnirik); an ez dago ura besterik. Ura ugari. Deva ibaiak ur ura ikutzen du, iturburu izugarria bertara datorkiolako eta iturburu ori da Deva ibaia aitatzearen arrazoia eta zergatia. Ez dago besterik.

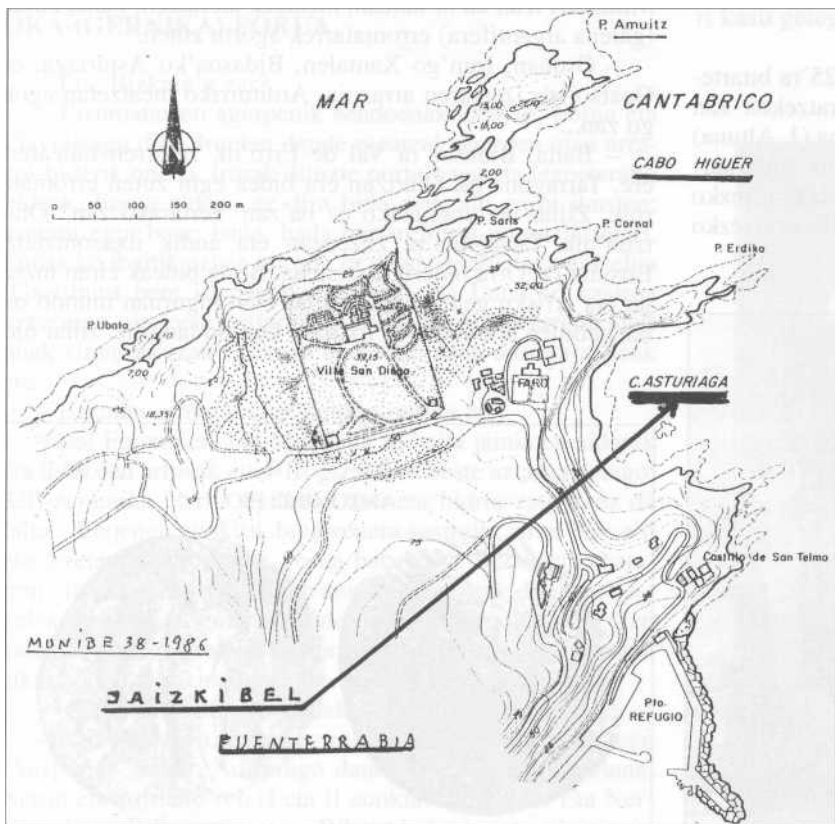
—Eta, zer da Tritium (Trizium irakurtzen da) Tuboricum ori?

—Trizi, Itzir eta um ori, a = Itziar; Tuboricum = Iturburu'ko da; biak alkartuta, Itziar Iturburu'ko. Iturburu ori Itziar'en dago, Astigarribia-aurrean. Ura bearrezkoa zuten erromatarrek bai gudarientzako eta bai barkuentzako. Barkuak bertaraño sartzen ziran eta iturburu ibaira bertara dator. Ura ugari barkutik bertatik artzeko eran. Onegatik pasatzen zan 34'garren Iruña'rako Bideak bazun "geldiune" bat, Iturissa edo Turissa, oraindik orain Iturrizar izenekin ezagutzen zan erromatarren iturria. Deva ibaia Iturburuak ere merezi zuen orrelako aipamen bat.

ASTURIAGA

—Zer da Asturiaga?

—Ondarribi'ko Iger maturrean dagoen berezko kaia da Asturiaga. An dago ondoratuta erromatarren barku bat burni-meatzetz beteta eta andik atera dituzte zenbait zeramika-ontzi, urpeko igarizaleak, Kristo ondorengo I eundikoak. Oietako batek aurkitu zuen ur-azpian amazapi metrora, 1961'garren urtean... An bertan, lego-

KONDAIRA

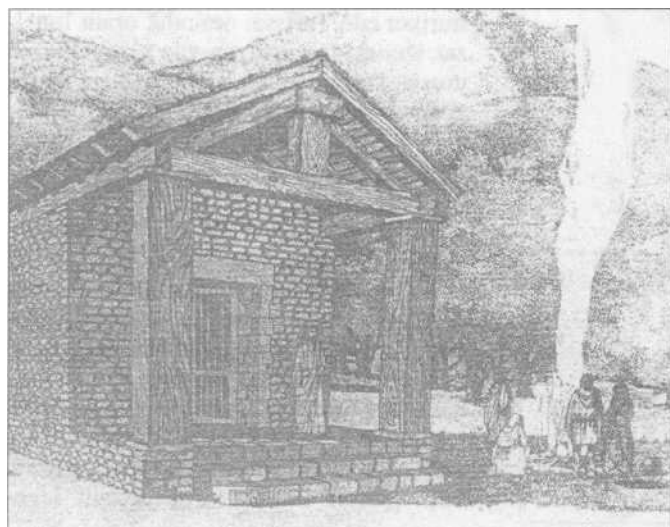

rean, barkuetan josteko Minerva, Marte, Elios-Eguzki eta Isis-Ilargiren brontzezko ezaugarriak, aurkitu dituzte. Asturiaga'k gaur eguneko "puerto refugio" baten itxura du.

– Eta Irun'go EI Juncal zer da?
 – Bidasoa'n (Dearso-bidea'n) aurrera joanda zegoen kaia da EI Juncal; Irun'go eliza dagoen tokia; eliza onen aurreko alde osorik dago orduko materialez beteta. Ingumari guzti ura oso ezaguna zan Kristo jaio aurretik, eta izen auek zituen: Oiaso(n), Oiarso(n) eta Oearso. Ortxe dago Oiartzun. Egunero ari dira erromatearren garaiko erreus berriak sortzen. Oearso izenak gauza auek biltzen ditu: Asturiaga, Irun, Santa Elena eta Arditurri.

– Zer zan Santa Elena edo Xantalen?
 – Gaur eguneko ermitatxo batean, orduko illerria. 1972'an I. Barandiaran'ek egindako aztarnetatik, au atera zuen: ermitak izan ditun aldaketak. Lenengo izan da Erromatarren errautsezko ilerri bat; ondoren illerri orren inguruan jaso zuten lau aldetako egitura bat; elizatxo baten antzera ere erabili zuten toki ura; azkenik, gaur eguneko ermitatxoa. Illerrian aurkitutako errautsen ontziak, 106 dira (eun da sei), bat ezik; au, kristalezkoa da.

– Noizkoak dira ontzi oiek?
 – Kristo jaio ondorengo 75'garren urtetik 125'ra bitartekoak. Urte oietatik aurrera, gorpuk luerperatzekoa zan oitura berria. "Carta Arqueologica de Guipuzcoa (J. Altuna) 1982"n, ermitaren zatiak erakutsi ondoren, gauz auek aurkitzen ditu bere barruan: zeramikak, metal-zatiak, urrezko belarritakoa, erromatarren eta erdi-aroko diruak, ezurrezko

orratsak, kristalezko ontzi eta zatiak, gizakien errautsak. I-IV'garren gizaldikoak; baita Erdi-arokoak ere.

– Eta, Andrearriaga'ko arlosa?

– Irun'dik Oiartzun'erako mendiaren gallurrean antxen dago arlosa ori Andrearriaga ermitaren ondoan: Zaldun bat eta gizaki bat bere aurrean. Esaera bat du, ona: VABELTESO / NIS. Fita jakintsuak aldaketa au egiten dio: AEBELTESON. Orrela badu onek Akitania'ko AHERVELSTE aren antza. Aker Beltza dabil tartean...

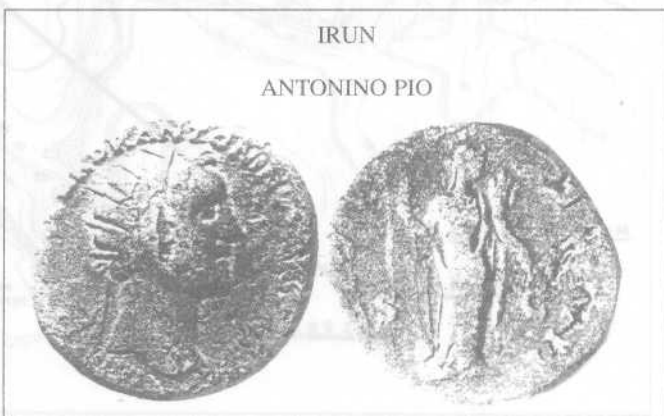
Dana dala, antxen dago erromatarren garaiko illen arlosa ori. Andik beera, Oiartzun'era joko degu.

– Eta, Oiartzun'en daukagu Arditurri.

– Arditurri, erromatarren meatz-zulo. An egon ziran berreun urtez lareun gizaseme lanean, zillarra ateratzen. Joan dan eunkian topa zituzten garai artako 46 zearzulo edo galeri eta 82 putzu. Danen artean 18 kilometro beteko zituzten luzeroan... Barru aietan aurkitu dituzte zenbait gauza: erromatarren diruak, meatzetako mailluak, lurrezko krisalluak eta abar... Oraindik orain Compañía Asturiana de Minas ari izan da or lanean, meatzak ateratzen; baña, zillara (galena argentifera) erromatarrek agortu zuten.

– Orduan, Irun'go Xantalen, Bidasoa'ko Asturiaga, eta Oearso'ren izatearen arrazoia, Arditurriko meatzetan egongo zan...

– Baita, Bidasoa'ra Val de Erro'tik zetorren bidearena ere. Tarragona'tik Oiartzun'era bidea egin zuten erromatarrek. Zillar ori eramateko ez ba'zan, zertarako zan? Oiartzun'dik Tarragona'ra zuzenean eta andik itxasontzietan Erroma'ra. Orra biderik zuzenena. Beste bideak ziran luzeago eta arrisku geiegokoak. Zillar oien inguruan mundo oso bat zebillen erlauntzaren itxuran: Lareun langille, zillar oiek

zaintzeko ainbat gudari, garriorako bear zituzten gurdi eta zamari... Zer, ez? Egoitzak ugari Bidasoa inguru guztian...

– Eta, beste meatz-zulorik ez al dago Gipuzkoa'n?

– 1986'garren urteko "Aranzadiana n. 106" garrenean Mertxe Urteaga ari zaigu esaten aizkeneko sei urte auetan zenbat erromatarren aztarna aurkitu dituzten: Zubeltzu, Elatzeta, Altamira, Olaberri, eta Belbia Irun'en; Etxola-erreako ballara Ernani'n; Udala'ko meatz-aldea; Zerain eta Ataun... Ez ziran lo egon.

OKA-(GERNIKA)-FORUA

– Eta, Bizkaia'n zer?

– Erromatarren agerpenik sendoenak Oearso, Forua eta Flaviobriga dira. Iruetan daude meatzak agerpen oien arrazoi-biderik onena. Irurak dituzte portu bana eta legorrerako bideak. Forua aldean ez dira bide oiek ain garbi ikusten; asmatu egin bear; baña, bada bertan burni-errautsik ugari. Forua'ko ibaitik ezker-eskubi, or daude Marueleza gaztelua (Gaztiburu bere illerriarekin batera) eta Luno'ko kastroa ezkerrean, indoeuropatarren egoitzak. Auek errementari onak ziran eta izan zitekeen burni-lan auen aurreratzalleak ere.

– Bazuten erromatarrek beuren portua ere.

– Bai Foruan eta bai Mundaka'n; baita jainkoen aldarak eta ildakoen arlosak eta I-III gizaldiko beste aztarna geiago: 320 zeramika "terra sigillata" zati eta bidrio-zatirik ez da falta... Lenengo eunkitik bigarrenera sustraitu ziran Forua'n eta orretan Arditurri eta Forua bat datoz. Badu, erromatarren "foro"en antzeko aterpe aundi bat; etxeak, lau edo bost gelek in bakoitza, guztiak jende berdiñeko egoitzak, beuren kale eta guzti. Forua izena berbera ere "Forum" izenarekin alkartzen dute jakintsuek.

– Oka ibaiean dago Mundaka.

– Baita Bermeo. Emen egon liteke Plinio'k esaten duen "Vesperis" tokia. Aurrerago daude Plentzia eta sopelana, Neron eta Adriano'ren (I eta II eunkia) diruekin... Eta Nervion ibaia. Bilbao zaarrean, Ribera kalean, aztarrikan egin

barik aurkitu dira Trajano eta Marco Aurelio'ren diruak (I eta II eunkikoak auek ere), Arditurri eta bere inguruko-koen garaia. Bizia dabillega itsas-ertze osoan...

FLAVIOBRIGA

– Izena zelta da eta a'briga", zubi...

– Flavio, berriz, Erroma'ko enperadore bat. Bilbao'tik Trapaga'ko Ugarte auzora bazan portu bat Galindo errekan. Eta Triano'ko (Triano, Traiano da) meatzak jasotzen zituana... aurrerago Somorrostro; onek bere mollak, Muskiz'en... Inguru artan dago "El Cerrado de Ranes", il-erri zabala, erromatarrek erabillia eta gero Erdi-aroan ere bai. Flaviobriga Bilbao bera dala esan digute beti; orain, ordea, izen ori Castro Urdiales'eri dagokiola... Dana dala, or Bilbao eta Castro bitarte orretan egon dira beti izugarritzko burni-meatzak...

– Eta, "briga" zubia ba'da, nun du Castro'k zubi ori?

– Emendik Burdeos'era artu-emanak bazirala, an ondoratutako barkuak agertzen digu; beronen barruan aurkitu dituzte "sigillata hispanica Gragendorf 46" itxurazko zeramikak... Asturiaga, Bidasoako portuan, aurkitu degu beste ondoratutako bat burni-meatzek beteta... Flaviobriga erromatarren "colonia" maillan Vespasiano (64-79 K. ondoren) egunetan sortua dirudi... Ezaugarri auek, denbora berdiñak erakusten dizkigute: Jesus jaio aurreko eta ondorengo Oiartzun'go Arditurri zillar-meatzen garaiak. Bitartean, artzaiek beuren artaldeekin, mendietan zebiltzan, ballaretako erromatarren jokoari begiratzeke; negua eltzean, jeisten ziran beerago, an gertatzen ari zanari kasu geiegi egin gabe.

ARRINDA'TAR ANES

